

Kétszázhetvenöt éve született Marikovszky Márton

A felvilágosodás kora – a magyar orvosi nyelv fejlődésének szempontjából nézve – egy fontos időszak volt. A XVIII. század orvosaiban élhetett egy felvilágosult tudósi öntudat. Tevékenységükben észrevehetjük a nemzeti kultúra ápolására való törekvést, a tudományos ismeretek széleskörű népszerűsítését és szakmai művek megírására, fordítására való igyekezetet.

Tudományos tevékenységük során, e korszak orvosainak, számos akadályt kellett leküzdeniük. Hiányoztak a tudományos egyesületek, folyóiratok, ahol dolgozatukat bemutathatták volna, eredményeiket közölhatték volna. Egy honi tudományos akadémia jelenléte a kutató-kísérletező munkát pártolta volna. A XVIII század utolsó harmadának Magyarországon és Erdélyben a magyar nyelv használatának lehetősége jelentőséggel bírt és új távlatokat nyitott. Ezt utóbb egyesek igyekeztek a politikai élet alakulásával magyarázni. Mások a jozefinista reformok, köztük az elhíresült nyelvrendelettel szemben észlelhető nemzeti ellenállást emlegették.

Orvosi könyvek fordításait a mostani szakvélemény általában nem értékeli annyira, mint az egyéni kezelési mutatókkal, kísérleti eredményekkel, elméletekkel bővelkedő dolgozatokat. Mégis a magyar orvosi nyelv felvilágosodás kori fejlődésének idejében készített fordítások értéke jelentős. Szövegeikbe a fordítók beleszórták észrevételeiken, tapasztalataikon kívül saját nyelvi újításait is. Egy ilyen orvos fordító volt Marikovszky Márton (korabeli helyesírás szerint Marikowzki Márton) – kinek 2003-ban ünnepeljük születésének kétszázhetvenötödik évfordulóját.

Nagytornyai Marikovszky Márton 1728-ban született Rozsnyón, Gömör vármegyében. Előbb Zemplénben volt orvos, később Nagykárolyba került. 1771-ben Pestre költözött, 1772-ben hunyt el. Gróf Károlyi Antal, szatmári főispán ösztönzésére lefordította Simon André Tissot „Avis au peuple sur sa santé” című könyvét. A fordítás 1772-ben jelent meg Nagykárolyban „A néphez való tudósítás miképpen kellyen a maga egészségére vigyázni” címmel. Marikovszky bevezetőjében kifejti azt a nézetet, miszerint könyvének szakmai és nyelvi értéke van: „*megbecsülhetetlen hasznát érezhetik ezen tsekély munkámnak is inkább mivel, hogy nyelvünkön még illetén könyv nem találtatik, sőt szerzője mivel annak nem Magyarországon írt annak okáért sok helyen munkáját hazánk állapotjához is alkalmaztattam*”.

A betegségek okai, tünetei harmincnégy fejezetben vannak bemutatva. Külön rész tartalmazza a hetvenegy receptet magába foglaló „*orvosságok lajstromát*”. A toldalékban olvashatunk a fekélyes sebekről, valamint egyes hosszan tartó betegségekről. Végül harminc oldalon a himlőoltások fontosságáról és alkalmazásá-

ról értekezik. Marikovszky Márton választékos nyelvet használ. Kifejezések, mint: tüdőnek gyulladása, néptelenség oka, élet rendi a' betegségeknek, jobbulás jelei, gyermek viselése beilleszkednek a szakszövegbe és érthetővé teszi azt. Nélkülözhetetlennek hitt latin elnevezéseket helyettesít magyar kifejezésekkel, esetenként megmagyarázza, körbeírja őket: „*Osztánan bizonyos mester-séges szókat mellyekkel élnem kellett és mellyeket ki – ki meg nem érthet kell megmagyaráznom*”.

Marikovszky a könyvet borbély sebészeknek, bábáknak, papoknak, tanítóknak, tanároknak, vidéki földesuraknak ajánlotta. A szakszerűen bemutatott tünetek, betegségek, gyógyszerek felkelthették a korabeli orvosok, gyógyszerészek érdeklődését is. Simon André Tissot említett könyve a XVIII–XIX században nagy népszerűségnek örvendett szerte Európában. Többször kinyomtatták Svájcban, Franciaországban, Hollandiában, Németországban, Angliában. Csaknem száz évvel később Victor Hugo a „Tenger munkásai” című regényében említi, hogy Guemesey sziget egyik lakója, Gilliatt titokban Tissot könyvét olvasgatta. A művet könyvtárában Voltaire „Candide” című regénye mellett tartogatta. A nagy író hosszú időt töltött a szigeten száműzetésben. Az esemény rögzítése – joggal feltételezhetjük – az életből ellesett tetten alapszik.

Simon André Tissot könyvének magyar fordítása több szempontból is fontos. Egyfelől azért, mert szakkönyvként használták sebészek, orvosok, gyógyszerészek, de volt mondanivalója gyógyulni akaróknak is. Másfelől – olvasván a gördülékény mondatokat, pontos megfogalmazásokat – ösztönözte az ifjabb nemzedéket, hogy kísérleteiket, elméleteiket, eredményeiket egyre inkább magyar nyelven közöljék. Mindent összevetve elmondhatjuk, hogy ez a felvilágosodás szellemében írt és megjelentetett könyv hozzájárult a magyar orvosi nyelv XVIII. századbeli fejlődéséhez.

Marikovszky Mártonra és tevékenységére ráillik az, amit Reményik Sándor írt meg egy versében:

*A fordítás, a fordítás – alázat
Fordítani annyit tesz, mint meghajolni
Fordítani annyit tesz, mint kötve lenni
Valaki mást, nagyobbát átkarolva
Félig őt vinni, félig vele menni
.....
amíg mennek a kemény fordítónak
tán verejtéke, s tán vére is hull
De türelmén és alázatán által
Az örök Isten beszél – magyarul.*